DOI: 10.31359/2079-6242-2024-47-96
УДК 343.359.3

Т. Б. Ніколаєнко, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності
Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна
ORCID ID: 0000-0002-4587-2561
Researcher iD 57222161092

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ КОНТРАБАНДИ ТОВАРІВ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Постановка проблеми. Контрабанда як суспільно небезпечне явище відоме ще з давніх часів, часів створення перших держав, державоутворень. Прагнення уникнути сплати певних коштів (мита), бажання перемістити товар/предмет поза контролюючими органами сприяло зародженню контрабанди як правопорушення. Для протидії контрабанді в усі часи запроваджувались певні правові заходи. З позиції кримінальної відповідальності за контрабанду перші згадки можна зустріти ще у XVII ст., де, зокрема, у Новоторговому Статуті 1667 р. контрабанду визнавали як порушення, що «пов'язані із переміщенням товарів понад встановлену норму або переміщення товарів, заборонених до ввезення чи вивезення»[1].

Із розвитком суспільних та економічних відносин, зовнішньої та внутрішньої торгівлі, зміною умов існування самої контрабанди як суспільно небезпечного явища з диференціацією форм, видів та предметів її вчинення, а також географії цього явища змінюються правові підходи щодо протидії контрабанді. Разом із тим формується законодавство щодо боротьби з цим явищем правовими засобами.

За часів незалежної України, починаючи з 2001 р., коли був прийнятий Кримінальний кодекс України (далі – КК України), і до сьогодення контрабанда як кримінально каране діяння зазнала чимало змін. Так, наприклад, у 2001 р. контрабанда була визнана як діяння, що передбачало «переміщення *товарів* через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у великих розмірах, а також незаконне переміщення історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а так само *стратегічно важливих сировинних товарів*, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України»[2]. У 2011 р. із метою гуманізації відповідальності за порушення у сфері господарської діяльності, необхідності усунення перешкод для реалізації конституційного права громадян на зайняття підприємницькою діяльністю, посилення правових можливостей щодо матеріального відшкодування засудженими заподіяної ними шкоди, а також з огляду на втрату на той момент (за переконанням законодавця) ознаки суспільної небезпеки контрабанду було декриміналізовано в частині *товарів у великих розмірах та стратегічно важливих сировинних товарів* з установленням за їх вчинення лише адміністративної відповідальності[3] [3; 4]. Проте така позиція піддавалась чималій критиці. Науковці, практики,

[1] Ніколаєнко Т. Соляр С. 'Ґенеза відповідальності за контрабанду від витоків до початку XX століття' (2021) 1. Публічне право 127 < https://doi.org/10.32782/2306–9082/2021-41-13>

[2] Яценко С. (ред.) *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України* (2-ге вид., переробл. та доповн. А. С. К. 2003) 411.

[3] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 15.11.2011 №4025-VI. URL: https://salo.li/45DB028 (дата звернення: 10.03.2024); Проект Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності): пояснювальна записка. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://salo.li/7Bd438d (дата звернення: 10.03.2024)

навіть політики наголошували, що необхідно повернути кримінальну відповідальність за контрабанду товарів. Лише наприкінці 2023 р. ці питання отримали певне правове рішення. Контрабанда товарів була криміналізована. Проте чимало питань залишились поза увагою, а ті, що були вирішені, не отримали належного правового регулювання. Це стосується: 1) правового визначення поняття контрабанди; 2) необґрунтованого розширення окремих предметів контрабанди у самостійних статтях КК; 3) залишення поза увагою бурштину як предмета контрабанди; 4) тлумачення способів вчинення контрабанди, які отримали визначення у примітці до ст. 201 КК; 5) розуміння завершеності контрабанди та форм її об'єктивної сторони. З урахуванням наведеного та необхідності приведення законодавства у відповідність до умов сьогодення, потреб сучасності, з дотриманням законів логіки, правил законодавчої техніки проведемо аналіз норм КК, які відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди» від 9 грудня 2023 р. №3516-IX визначили криміналізацію товарів[1], а також виокремимо позитивні здобутки законодавця, окреслимо дискусійні моменти та запропонуємо шляхи їх вирішення.

Метою статті є: аналіз положень КК, які відповідно до зазначеного вище Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди» встановили кримінальну відповідальність за контрабанду товарів (ст. 201[3] КК), контрабанду підакцизних товарів (ст. 201[4] КК) та запровадили зміни в інші статті КК, що визначають відповідальність за контрабанду культурних цінностей та зброї (ст. 201 КК), контрабанду лісоматеріалів та цінних порід дерев (ст.201[1] КК); виокремлення проблемних питань та формування пропозиції щодо їх вирішення.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питання криміналізації контрабанди товарів в Україні понад десятиліття перебуває у зоні наукових дискусій, політичних дебатів та законодавчих ініціатив. У своїх наукових доробках чималу увагу цій проблематиці приділяли такі вчені, як Ю. В. Гродецький, Ю. О. Данилевська, О. О. Дудоров, Ю. Ю. Забуга, Р. О. Мовчан, Т. О. Михайліченко, Є. С. Назимко, Т. Б. Ніколаєнко, Т. І. Пономарьова, О. С. Яланська та ін. Проте з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди» чимало питань залишилися не вирішеними, окремі створили дискусійне підґрунтя, деякі потребують негайного узгодження з іншими нормативно-правовими актами. З урахуванням цього питання криміналізації контрабанди товарів продовжує набирає обертів та водночас потребує правового вирішення проблемних аспектів.

Виклад основного матеріалу. Восени 2011 р. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 р. №4025-VI[2] було декриміналізовано контрабанду товарів як кримінального правопорушення. Така позиція, на думку ініціаторів Закону, була зумовлена тим, що «надмірне втручання правоохоронних органів у діяльність господарюючих суб'єктів створює істотні перешкоди для реалізації конституційно закріпленого права громадян на зайняття підприємницькою діяльністю, а вітчизняне законодавство характеризується необґрунтовано завищеним рівнем криміналізації правопорушень у сфері господарської діяльності, що є перепоною для розвитку підприємництва та виступає причиною недоотримання Державним бюджетом України належного відшкодування шкоди, завданої протиправними діями у зазначеній сфері»[3]. З прийняттям Закону держава прогнозувала отримати додаткові надходження від сплати штрафних санкцій за порушення митних правил (100%, 200% від вартості товарів, що передбачені ст. 482 Митного кодексу України (далі – МК)[4])) до Державного

[1] Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів: Закон України від 09.12.2023 №3513-IX. URL: http://surl.li/pqrcw. (дата звернення: 10.03.2024)

[2] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 15.11.2011 №4025-VI. URL: https://salo.li/45DB028. (дата звернення: 10.03.2024)

[3] Проект Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності): пояснювальна записка (Офіційний веб-портал Верховної Ради України). URL: https://salo.li/7Bd438d. (дата звернення: 10.03.2024)

[4] Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 №4495-VI . URL: https://salo.li/9767d47. (дата звернення: 10.03.2024)

бюджету та забезпечити розвиток підприємницької діяльності. Однак із декриміналізацією контрабанди товарів отриманого результату не сталося, оскільки підвищення рівня підприємницької спроможності населення не відбулося. Продовжувала спостерігатися негативна тенденція зростання кількості вчинення протиправних діянь, пов'язаних із незаконним переміщенням товарів через митний кордон України. До того ж посилилась «тінізація» економіки, зросла кількість учасників нелегального, зокрема, тютюнового бізнесу. На фоні загального зниження купівельної спроможності споживачів відбулося стимулювання недобросовісної конкуренції та потрапляння на внутрішній ринок України товарів сумнівної якості (особливо тютюнові вироби), які найчастіше обирали споживачі. Збільшився відтік валютних коштів за кордон та зменшились легальні надходження до національного державного бюджету[1]. Крім того, відбулося ще й зниження рівня протидії контрабанді, що було зумовлене припиненням функцій нововведеним Законом митними та прикордонними службами (проведення за дорученням процесуального керівництва досудового розслідування в межах кримінального провадження). Навіть з посилення штрафних санкцій це не забезпечило превентивної функції та надходження відповідних коштів до бюджету країни. Так, наприклад, за результатами здійснення аналітично-пошукової роботи, спрямованої на виявлення способів і механізмів переміщення товарів і транспортних засобів комерційного призначення з порушенням законодавства України з питань митної справи, у 2020 р. працівниками митниці було виявлено 14 147 порушень митних правил із вартістю предметів правопорушень на суму 2,56 млрд грн, з яких митницями розглянуто 3 998 справ (28%) із застосуванням штрафних санкцій на суму 178,4 млн грн (6,9%), а на розгляд до суду передано 10 917 справ (77%) на суму 2,4 млрд гривень. За результатами розгляду накладено стягнень (конфіскація товарів та штрафи) лише на суму понад 1,21 млрд грн (50%). У 2021 р. при виявлені 28 128 порушень митних правил (+98%) із вартістю предметів правопорушень на суму 2,8 млрд грн (+9%) митницями розглянуто лише 12 582 справи (44%) із застосуванням штрафних санкцій на суму 489 млн грн (17%), з яких стягнуто до держбюджету 147 млн грн (5,2%). На розгляд до суду передано 9 046 справ (32%) на суму 2,8 млрд грн. За результатами розгляду справ судами накладено стягнень на суму понад 1,7 млрд грн (60%). Водночас до держбюджету перераховано майже 103 млн грн від стягнутих штрафів (накладених митницею та судом) та реалізації конфіскованого майна (3,6%). У 2022 р. при виявлені 11 098 випадків порушення митних правил (–21%) із вартістю предметів правопорушень на суму 3 млрд грн (+5%) митницями було розглянуто 9 825 справ (88%) із застосування штрафних санкцій на суму 770 млн грн (25%), з яких стягнуто до держбюджету лише 36 млн грн (1,2%). На розгляд до суду передано 5 721 справу (51,5%) на суму 3 млрд грн. За результатами розгляду справ судами накладено стягнень на суму понад 1,8 млрд грн (60%), а до бюджету держави перераховано майже 103 млн грн (3,4%). У 2023 р. при виявлені 11 935 випадків порушень (+7,5%) із вартістю предметів правопорушень на суму 8,9 млрд грн (+196%) вилучено предметів правопорушень на суму понад 938 млн грн. Безпосередньо митницями розглянуто 3 493 справи (29%) із застосуванням штрафних санкцій на суму 110 млн грн (1,2%), з яких стягнуто до держбюджету 80 млн грн (0,8%). На розгляд до суду передано 6 912 справ (57,9%) на суму 6,4 млрд грн (71,9%), де за результатами розгляду накладено стягнень на суму лише 2 млрд грн (31%)[2]. Як бачимо, при виявлені чималої кількості правопорушень митних правил щодо предметів порушень значної вартості лише незначна частка коштів надходить до держбюджету. І така тенденція спостерігається майже щороку. Так, на-

[1] Прокопенко О. 'До питання про криміналізацію контрабанди товарів' *Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (8–9 жовтня 2015 р Харків) 382.

[2] 'Організація роботи Держмитслужби з питань протидії контрабанді та порушенням митних правил. Звіт про виконання Плану роботи Державної митної служби України на 2020 рік' (Офіційний сайт Державної митної служби України) <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti> (дата звернення: 10.03.2024). 'Щодо боротьби з контрабандою та порушення митних правил. Звіт про виконання Плану роботи Державної митної служби України на 2021 рік та покладених на неї завдань' (Офіційний сайт Державної митної служби України) < https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti> (дата звернення: 10.03.2024);' Стан протидії порушення митних правил. Звіт про результати роботи Державної митної служби України за 2022 рік' (Офіційний сайт Державної митної служби України) <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti> (дата звернення: 10.03.2024); 'За 2023 рік митниці Держмитслужби виявили порушень митних правил на суму 8,9 млрд грн' (Facebook) <https://facebook.com/UkraineCustoms> (дата звернення: 10.03.2024)

приклад, у 2020 р. до держбюджету не надійшло 28, 5 млн грн (–10%), у 2022 р. – 57, 2 млрд грн (–13%), у 2023 р. – 26,5 млрд грн (–6,3%)[1]. Зрозуміло, що з урахуванням об'єктивних обставин, таких як запровадження воєнного стану у 2022 р.. блокування українських вантажних перевезень польськими перевізниками у 2023 р., цій ситуації є певне виправдання. Проте, якщо подивитись на цю ситуацію з іншого ракурсу, то таке виправдання є доволі сумнівним. Так, відповідно до звітів Держприкордонслужби останніми роками спостерігається, з одного боку, тенденція до зменшення кількості вчинюваних правопорушень щодо митних правил, проте, з другого боку, відзначається збільшення вартості таких предметів. Якщо у 2019 р. кількість виявлених випадків незаконного переміщення товарів становила 4 474 на суму товарів 403,01 млн грн, то у 2020 р. – 4 147 (– 7%) випадків на суму 658,67 млн грн (+63%), у 2021 р. – 3 459 випадків (– 23%) на суму 689,51 млн грн (+71%), у 2022 р. сума вилучених товарів склала 513, 62 млн грн (+31%), у 2023 р – 366 млн грн (–10%). Особливо яскраво така тенденція спостерігається щодо незаконного переміщення тютюнових виробів. За останні п'ять років кількість випадків незаконного переміщення тютюнових виробів зменшилась майже удвічі (– 53%), у той час як кількість переміщуваних товарів (пачок цигарок) збільшилася більше ніж удвічі (+ 63,5%)[2].

Як бачимо, очікуваних результатів від декриміналізації контрабанди товарів ми не отримали. Крім того, прийняття такого рішення не врахувало позитивний досвід багатьох країн світу (Болгарії, Молдови, Латвії, Литви, Естонії, Казахстану, Німеччині, Польщі, Угорщині, Іспанії, Албанії, Китаю, Японії та ін.), які ще на той момент мали результати реалізації протидії контрабанді кримінально-правовими засобами. І лише у 2023 р. законодавець повернувся до цього питання. Дев'ятого грудня 2023 р. Верховна Рада України проголосувала більшістю голосів за прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів»[3]. Така правова позиція стала проривом у законотворчості в частині криміналізації контрабанди товарів, проте залишилося чимало питань, які потребують уваги та відповідного законодавчого рішення.

1. Із запровадженням відповідальності за нові види контрабанди (контрабанди товарів – ст. 201[3] КК та контрабанди підакцизних товарів – ст. 201[4] КК) законодавцем було внесено низку змін в інші норми, які визначили відповідальність за контрабанду культурних цінностей та зброї (ст. 201 КК), а так само за контрабанду лісоматеріалів та цінних порід лісу (201[1] КК). Це стосується, зокрема, терміна «контрабанда».

Згідно з частинами першими статей 201, 201[1], 201[3], 201[4] КК контрабанда є «*переміщенням через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю*» відповідних предметів залежно від статті КК. При цьому «*контрабанда, тобто…*» визначено законодавцем як поняття з різними розуміннями/тлумаченнями [4]. Якщо дотримуватись законів логіки, правил законодавчої техніки, правотворчої діяльності, реалізації принципу юридичної визначеності, то будь-яке правове поняття повинно викладатися у такий спосіб, що б не виникало різного розуміння/тлумачення. На цьому неодноразово наголошував у своїх рішеннях Конституційний Суд України. Термінологія має бути уніфікованою,

[1] 'Держбюджет-2021: За січень-грудень 2021 року до загального фонду надійшло 1,084 трлн грн. Урядовий кур'єр' (Офіційний сайт Міністерства фінансів України, 5 січня 2022) < https://salo.li/Fb7d1ca> (дата звернення: 10.03.2024)

'Держбюджет-2022: до загального фонду надійшло 1,491 трильйона гривень. Урядовий кур'єр.' (Газета Кабінету міністрів України, 7 січня 2023) <https://salo.li/3E213c4> (дата звернення: 10.03.2024)

'Стан протидії порушення митних правил. Звіт про результати роботи Державної митної служби України за 2022 рік' (Офіційний сайт Державної митної служби України) <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti> (дата звернення: 10.03.2024) 'У 2023 році до загального фонду держбюджету надійшло 1,66 трлн грн' (Урядовий портал) <https://salo.li/9b4B759> (дата звернення: 10.03.2024).

[2] Ніколаєнко Т., Омельчук В. *Кваліфікація кримінальних правопорушень: актуальні проблеми* (НАДПСУ 2022) 337–8. Аналітичне зведення про обстановку на державному кордоні та результати оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України за 2021 рік (АДПСУ 2022). 'Результати ОСД за 2022 та 2023 роки: Результати оперативно-службової діяльності Держприкордонслужби' (Офіційний веб-сайт Державної прикордонної служби України) <https://salo.li/89F90dA> (дата звернення: 10.03.2024); 'Інфографіка ОСД за 2023 рік. Результати оперативно-службової діяльності Держприкордонслужби' (Офіційний веб-сайт Державної прикордонної служби України) <https://dpsu.gov.ua/ua/Potochniy-rik/> (дата звернення: 10.03.2024)

[3] Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів: Закон України від 09.12.2023 № 3513-IX. URL: http://surl.li/pqrcw (дата звернення: 10.03.2024)

[4] Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: http://surl.li/hwcs (дата звернення: 10.03.2024)

викладеною у логічній послідовності, взаємоузгодженою з іншими нормами права, не передбачати викладення одного поняття різними словами (словосполученнями), не дублювати інші норми та не повторювати норми інших/ого нормативно-правових/ого актів/а[1]. Якщо взяти до уваги правове визначення «контрабанда», то законодавець порушив усі ці правила. Не може поняття «контрабанда» в усіх чотирьох нормах мати чотири різні визначення. Це нонсенс. Хоча ще на стадії обговорення законопроекту це питання піднімалося неодноразово, до того ж мала місце низка дискусій[2]. Не дивлячись на це, законодавець все ж таки відхилив всі пропозиції. Тому з урахуванням наведеного, доцільно все ж таки привести до єдиного розуміння поняття «контрабанда», визначити її основні ознаки (діяння, способи вчинення, місце вчинення, форма вини, суб'єкт, предмет у широкому розумінні), унормовати з урахуванням предмета правопорушення її види з визначенням у спеціальних нормах.

2. Унормовуючи поняття «контрабанда», законодавець звернув увагу, що вчинення контрабанди як кримінально караного діяння може полягає лише в *активних діях*. Аналіз положень МК дає чітке розуміння, що так звана контрабанда – це «переміщення товарів через митний кордон України або їх переміщення з приховуванням від митного контролю»[3], яке може полягати у вчиненні діянь у формі *переміщення* предметів певним способом та *дій, спрямованих* на таке переміщення. Оскільки контрабанда, як правопорушення, все ж таки пов'язана з діяльністю, яка унормована у МК, то доцільно для уніфікації тієї ж контрабанди як кримінально караного діяння усунути суперечностей щодо встановлення діянь як форм об'єктивної сторони, які мають своє унормування в інших нормативно-правових актах. До того ж унормування контрабанди не лише як *переміщення,* а й вчинення *дій, спрямованих на переміщення* предметів через митний кордон, є необхідним для: а) чіткого визначення моменту завершення кримінального правопорушення (на стадії перетинання митного кордону чи на стадії його замаху), яке до новоприйнятого Закону мало своє втілення лише в постанові Пленуму Верховного Суду України[4], б) посилення заходів кримінально-правового впливу на порушника з мінімізацією ризика його уникнення від кримінальної відповідальності; в) протидії контрабанді та г) посилення правових можливостей реального притягнення винного до кримінальної відповідальності.

3. Аналогічне зауваження стосується і способів вчинення контрабанди.

Відповідно до новозапроваджених змін вперше в КК (у примітці до ст. 201 КК) законодавець визначив розуміння способів вчинення контрабанди як «переміщення через митний кордон поза митним контролем та переміщенням через митний кордон України з приховуванням від митного контролю». До 2012 р. для єдиного розуміння цих способу/ів вчинення контрабанди, а також кваліфікації моменту завершення злочину/кримінального правопорушення судова та слідча практика керувалася роз'ясненнями постанови Пленуму Верховного Суду України. Проте, коли у 2012 р. був прийнятий МК, який у статтях 482 і 483 чітко визначив розуміння «переміщення товарів через митний кодон поза митним контролем або переміщення товарів через митний кодон з приховуванням від митного контролю», виникають запитання: навіщо дублювати ці норми у КК, якщо вони не стосується питань кримінально-правового регулювання, а встановлюють лише відповідальність за їх порушення, та коли вказані норми за своїм спрямуванням мають належно унормування у відповідних правових актах, а їх існування лише дублюють ці положення? Як вже зазначалося вище, така ситуація сприяє поширенню порушень законів логіки, правил правотворчості, перевантажує нормативний матеріал та створює колізію у праві. Тому роз'яснення щодо розуміння способів вчи-

[1] Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 №3354-IX . URL: https://salo.li/5B12Ff5 (дата звернення: 10.03.2024)

[2] Назимко Є., Данилевська Ю., Пономарьова Т. 'Рекриміналізація контрабанди в світлі законодавчих ініціатив' (2023) 3 Право та державне управління. 285–290 <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.3.43> (дата звернення: 10.03.2024); 'Порівняльна таблиця до проекту Закону України про внесення змін до про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів' (Офіційний веб-портал парламенту України. Законопроекти) <https://salo.li/3b71dBB > (дата звернення: 10.03.2024)

[3] Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 №4495-VI. URL: https://salo.li/9767d47 (дата звернення: 10.03.2024)

[4] Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил: постанова пленуму Верховного Суду України від 03.06.2005 №8. URL:https://salo.li/6E19Bf4. (дата звернення: 10.03.2024)

нення контрабанди доцільно з примітки до ст. 201 КК прибрати.

4. Ще одне питання, яке потребує уваги, – це предмет контрабанди.

Із криміналізацією контрабанди товарів законодавець водночас провів диференціацію кримінальної відповідальності контрабанди з урахуванням його предмета (види), а також вартості/розміру. Щодо виду предмета, то класифікація проведена з урахуванням основних (загальних та спеціальних) його характеристик. Так, наприклад, предметами контрабанди можуть бути: а) предмети, які обмежені в цивільному обігу, мають специфічні характеристики та для їх переміщення через митний кордон України необхідна наявності відповідних спеціальних документи/дозволів (ст. 201 КК); б) окремі види стратегічно важливих сировинних товарів (лісо-, пиломатеріали цінних та рідкісних порід дерев – ст. 201[1] КК), які обмежені у їх переміщенні через митний кордон України; в) товари – будь-які рухомі речі, у тому числі ті, на які законом поширено режим нерухомої речі (крім підакцизних товарів та електричної енергії) із вільним переміщенням через митний кордон України (ст. 201[3] КК) г) підакцизні товари – товари за кодами згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності, на які Податковим кодексом України встановлено ставки акцизного податку (спирт, тютюнові вироби/сировина, пальне, транспорті засоби, крім електричної енергії) (ст. 201[4] КК)[1]. Як бачимо, диференціація предметів контрабанди з урахуванням їх ознак має доволі логічну та виправдану будову. Проте щодо принципу унормування цих предметів у самостійних статтях як предметів контрабанди викликає запитання.

Якщо вести мову про види предметів контрабанди, то з урахуванням їх загальних та спеціальних ознак останніх можна провести їх диференціацію у нормах статті (статті, а не статей), де кожний вид матиме самостійне унормування в межах однієї статті. Така позиція а) не буде перевантажувати правовий/нормативний матеріал, б) сприятиме уніфікації основних елементів складу кримінального правопорушення, в) сприятиме унормуванню та визначенню ступеня тяжкості кожного із видів контрабанди, г) надаватиме цілісну картину контрабанди як суспільно небезпечного кримінально караного діяння для подальшої організації заходів щодо протидії/боротьби з цим негативним явищем. Підтвердження такої позиції можна знайти у світовій практиці. Так, наприклад, у КК Китаю існує низка статей (ст. 151–157), які врегульовують відповідальність за контрабанду (з урахуванням її предмета), контрабандну діяльність та діяльність, яка сприяє контрабанді. Зокрема, у ст. 151 КК визначена контрабанда: а) зброї, бойових припасів, ядерних матеріалів, підробленої валюти (ч. 1), б) заборонених до вивозу з країни культурних цінностей, золота, срібла, інших дорогоцінних матеріалів, а також цінних тварин та виробленої з них продукції (ч. 2), в) унікальних рослин та продукції з них (ч. 3). Інші види контрабанди, як наприклад, контрабанда порнографічних предметів, контрабанда предметів з метою ухилення від сплати податків унормовані в інших статтях[2]. У КК Болгарії (ст. 272 КК) контрабанда – це ціла система кримінальних правопорушень, яка передбачає відповідальність за переміщення через митний кодон а) сильнодіючих, отруйних речовин, вибухових речовини, зброї та боєприпасів тощо; б) товарів та предметів комерційного призначення; в) представників дикої флори та фауни, що охороняються законом; г) вогнепальної зброї, піротехніки (абз.1); д) наркотичних речовин, їх аналогів; е) прекурсорів та обладнання для виготовлення наркотичних речовин (абз. 3)[3]. У КК Грузії контрабанда – це злочин у сфері фінансової діяльності. Її предметом може виступати: а) рухоме майно у великих розмірах (ч.1 ст. 214 КК); б) пам'ятки культурного спадку держави або інший культурний спадок, виготовлені з дорогоцінних металів ювелірні вироби (ч. 3 ст. 214 КК); в) отруйні, радіоактивні або вибухові речовини, вогнепальна зброя, матеріали та устаткування, які можуть бути використані для створення зброї масового ураження (ч. 4 ст. 214 КК г) стратегічно важли-

[1] Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: https://salo.li/9767d47 (дата звернення: 10.03.2024); Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://salo.li/92D1F98 (дата звернення: 10.03.2024); Гродецький Ю. В. 'Перспективи криміналізації контрабанди товарів' (2021) 1(15) Вісник Асоціації кримінального права України 150–9.

[2] Коротюк О. (ред), Воінова А., Станіч В. *Кримінальний кодекс Китайської Народної Республіки* (ОВК, 2021). Ніколаєнко Т., Хоменко Д. 'Особливості унормування відповідальності за контрабанду у країнах різних правових систем' (2019) 4 Вісник Національної академії Державної прикордонної служби <http://surl.li/pqrro> (дата звернення: 10.03.2024)

[3] Criminal Code Bulgaria (SG No. 26/1968, as amended up to July 8, 2022) <http://surl.li/pujalSection III> Art. 242 (дата звернення: 10.03.2024)

ва сировина (ч. 4 ст. 214 КК)[1]. Отже, як ми бачимо, предмети контрабанди за світовим досвідом мають свою систематизацію щодо кримінальної відповідальності з урахуванням видових ознак у самостійних нормах однієї статті КК. Крім того хотілося б наголосити, що окремі предмети контрабанди мають доволі конкретну деталізацію щодо їх видів, як, наприклад, флора, фауна тощо, водночас окремі види мають більш узагальнений вигляд – товари загального вжитку, стратегічно важлива сировина тощо. Така позиція є доволі логічною та виправданою, зокрема, що стосується стратегічно важливих сировинних товарів (до 2011 р. були самостійним предметом контрабанди). Після їх декриміналізації лише лісоматеріали та цінні породу дерев повернулися у КК України як самостійний предмет контрабанди (ст. 201[1] КК)[2]. Водночас окремі сировинні матеріали, як зокрема, бурштин, залишились поза увагою. Неодноразово науковці, політики, держслужбовці наголошували на необхідності криміналізувати контрабанду бурштину як сировини, видобування якої шкодить екології, економіці, суспільним відносинам у сфері підприємницької діяльності, але законодавець обмежився лише криміналізацією видобутку бурштину як внутрішньо державної проблеми[3].

Звертає на себе увагу і розмір предмета контрабанди у цілому. У КК України проведена диференціація предмета контрабанди з урахуванням її величини (значний, великий та особливо великий розмір). Але кожен вид контрабанди має свою величину, що суттєво відрізняється від іншого виду контрабанди. Так, наприклад, великий розмір контрабанди лісоматеріалів та цінних порід дерев становить 80 і більше нмдг, великий розмір контрабанди товарів – 10 000 нмдг, а великий розмір контрабанди підакцизних товарів – лише 1 500 нмдг. Різниця між цими величинами становить 125 разів. Така позиція зі сторони законодавця викликає запитання. По-перше, чому розмір предмета контрабанди є різним для всіх видів контрабанди? По-друге, чим виправдано зменшення розміру покарання за збільшення розміру вчинення контрабанди? Якщо врахувати розмір вчинення контрабанди, зокрема, товарів «у великих розмірах» (що становить 15,14 млн грн станом на 1 січня 2024 р.) та розмір застосування покарання за його вчинення (850 тис. грн), то чи з криміналізацією контрабанди товарів відповідальність стала більш суворою, або навпаки? У МК за аналогічне порушення покарання становить 100%, 200% від вартості товару, що у 17,34 рази більше, ніж у КК. У такому разі, про яке посилення відповідальності та визначення адекватності й справедливості у призначенні покарання може йти мова? І знову ж таки, законодавцеві при унормуванні такої позиції необхідно було звернутися до світового досвіду. Законодавство окремих країн світу, де систематизована контрабанда, її розмір, завдані збитки, мають чітко визначену та логічно побудовану систему, яка є ідентичною для всіх її видів.

Висновки. Отже, враховуючи вищевикладене, з урахуванням проведеного аналізу законодавства в частині криміналізації товарів необхідно звернути увагу на проблемні питання, що потребують правового вирішення. З дотриманням законів логіки, правил законодавчої техніки, правотворчої діяльності, реалізації принципу юридичної визначеності необхідно визначити єдине розуміння поняття контрабанди. Пропонуємо унормувати поняття контрабанди у такій редакції: *«контрабанда, тобто умисне переміщення або вчинення дій, які спрямовані на переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю предметів».* З урахуванням предмета контрабанди слід систематизувати види контрабанди в єдиній статті. Додати до предметів контрабанди стратегічно важливі сировинні товари, куди віднести бурштин. Привести до єдиної вартісної оцінки всі предмети контрабанди.

[1] Criminal Code of Georgia (WIPO) <http://surl.li/puhli>. CHAPTER XXVIII. Crime in financial activities. Art. 214

[2] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів: Закон України від 06.09.2018 № 2531-VIII. URL: http://surl.li/puhqy. (дата звернення: 10.03.2024)

[3] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про видобуток бурштину та інших корисних копалин: Закон України від 19.12.2019 № 402-IX. URL: http://surl.li/puiph. (дата звернення: 10.03.2024)

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Criminal Code Bulgaria (SG No. 26/1968, as amended up to July 8, 2022) <http://surl.li/pujalSection III> Art. 242 (in English).

2. Criminal Code of Georgia (WIPO) <http://surl.li/puhli> CHAPTER XXVIII. Crime in financial activities. Art. 214 (in English).
3. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III. URL: http://surl.li/hwcs (in Ukrainian).
4. Mytnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.03.2012 № 4495-V. URL: https://salo.li/9767d47 (in Ukrainian).
5. Podatkovyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://salo.li/92D1F98 (in Ukrainian).
6. Pro pravotvorchu diialnist: Zakon Ukrainy vid 24.08.2023 № 3354-IX. URL: https://salo.li/5B12Ff5 (in Ukrainian).
7. Pro sudovu praktyku u spravakh pro kontrabandu ta porushennia mytnykh pravyl: postanova plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 03.06.2005 № 8. URL: https://salo.li/6E19Bf4 (in Ukrainian).
8. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vdoskonalennia zakonodavstva pro vydobutok burshtynu ta inshykh korysnykh kopalyn: Zakon Ukrainy vid 19.12.2019 № 402-IX. URL: http://surl.li/puiph (in Ukrainian).
9. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo humanizatsii vidpovidalnosti za pravoporushennia u sferi hospodarskoi diialnosti: Zakon Ukrainy vid 15.11.2011 № 4025-VI. URL: https://salo.li/45DB028 (in Ukrainian).
10. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo humanizatsii vidpovidalnosti za pravoporushennia u sferi hospodarskoi diialnosti: Zakon Ukrainy vid 15.11.2011 № 4025-VI. URL: https://salo.li/45DB028 (in Ukrainian).
11. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zberezhennia ukrainskykh lisiv ta zapobihannia nezakonnomu vyvezenniu neobroblenykh lisomaterialiv: Zakon Ukrainy vid 06.09.2018 № 2531-VIII URL: http://surl.li/puhqy (in Ukrainian).
12. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy shchodo kryminalizatsii kontrabandy tovariv: Zakon Ukrainy vid 09.12.2023 № 3513-IX. URL: http://surl.li/pqrcw (in Ukrainian).
13. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy shchodo kryminalizatsii kontrabandy tovariv: Zakon Ukrainy vid 09.12.2023 № 3513-IX . URL: http://surl.li/pqrcw (in Ukrainian).

Bibliography

Authored books

14. Nikolaienko T., Omelchuk V. 'Kvalifikatsiia kryminalnykh pravoporushen: aktualni problemy: pidruchnyk' [Qualification of criminal offenses: current problems: textbook] (NADPSU 2022) (in Ukrainian).

Journal articles

15. Hrodetskyi Yu. 'Perspektyvy kryminalizatsii kontrabandy tovariv' [Prospects of criminalization of goods smuggling] (2021) 1(15) Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy (in Ukrainian).
16. Nazymko Ye., Danylevska Yu., Ponomarova T. 'Rekryminalizatsiia kontrabandy v svitli zakonodavchykh initsiatyv' [Recriminalization of smuggling in the light of legislative initiatives] (2023) 3 Pravo ta derzhavnu upravlinnia <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.3.43 > (in Ukrainian).
17. Nikolaienko T., Soliar S., 'Geneza vidpovidalnosti za kontrabandu vid vytokiv do pochatku KhKh stolittia' [The genesis of responsibility for smuggling m its origins to the early XX century](2021) 1. Publichne pravo <https://doi.org/10.32782/2306–9082/2021-41-13> (in Ukrainian).
18. Nikolaienko T., Khomenko D. 'Osoblyvosti unormuvannia vidpovidalnosti za kontrabandu u krainakh riznykh pravovykh system' [Peculiarities of normalization of Liability for smuggling in countries with different legal systems] (2019) 4 Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby <http://surl.li/pqrro> (in Ukrainian).

Conference paper

19. Prokopenko O. 'Do pytannia pro kryminalizatsiiu kontrabandy tovariv' [Regarding the issue of criminalization of smuggling of goods] Problemy nauky kryminalnoho prava ta yikh vyrishennia u zakonotvorchii ta pravozastosovnii diialnosti: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (8–9 zhovtnia 2015 r Kharkiv) (in Ukrainian).

Edited books

20. Korotiuk O. (uporiad), Voinova A., Stanich V. Kryminalnyi kodeks Kytaiskoi Narodnoi Respubliky [Criminal Code of the People's Republic of China] (OVK, 2021) (in Ukrainian).
21. Yatsenko S. (uporiad) Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary to the Criminal Code of Ukraine] (2-he vyd., pererobl ta dopovn. A. S. K. 2003) (in Ukrainian).

Analytical documents

22. 'Analitychne zvedennia pro obstanovku na derzhavnomu kordoni ta rezultaty operatyvno-sluzhbovoi diialnosti Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy za 2021 rik' [Analytical summary of the situation at the state border and the results of operational and service activities of the State Border Service of Ukraine for 2021] (ADPSU 2022) (in Ukrainian).

23. ’Infohrafika OSD za 2023 rik. Rezultaty operatyvno-sluzhbovoi diialnosti Derzhprykordonsluzhby [OSD infographic for 2023.’ [The results of operational and service activities of the State Border Service] (Ofitsiinyi vebsait Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy) <https://dpsu.gov.ua/ua/Potochniy-rik/> (in Ukrainian).
24. ’Orhanizatsiia roboty Derzhmytsluzhby z pytan protydii kontrabandi ta porushenniam mytnykh pravyl. Zvit pro vykonannia Planu roboty Derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy na 2020 rik’ [Organization of the work of the State Customs Service on countering smuggling and violations of customs rules. Report on the implementation of the Work Plan of the State Customs Service of Ukraine for 2020] (Ofitsiinyi sait Derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy) <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti> (in Ukrainian).
25. ’Rezultaty OSD za 2022 ta 2023 roky: Rezultaty operatyvno-sluzhbovoi diialnosti Derzhprykordonsluzhby’ [OSD results for 2022 and 2023: Results of the operational and service activities of the State Border Service] (Ofitsiinyi veb-sait Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy) <https://salo.li/89F90dA> (in Ukrainian).
26. ’Stan protydii porushennia mytnykh pravyl. Zvit pro rezultaty roboty Derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy za 2022 rik’ [The state of combating the violation of customs rules. Report on the results of the work of the State Customs Service of Ukraine for 2022] (Ofitsiinyi sait Derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy) <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti> (in Ukrainian).
27. ’Shchodo borotby z kontrabandoiu ta porushennia mytnykh pravyl. Zvit pro vykonannia Planu roboty Derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy na 2021 rik ta pokladenykh na nei zavdan’ [Regarding the fight against smuggling and violation of customs regulations. Report on the implementation of the Work Plan of the State Customs Service of Ukraine for 2021 and the tasks assigned to it] (Ofitsiinyi sait Derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy) <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti> (in Ukrainian).

Websites

28. ’Za 2023 rik mytnytsi Derzhmytsluzhby vyiavyly porushen mytnykh pravyl na sumu 8,9 mlrd hrn’ [For 2023, the customs of the State Customs Service discovered violations of customs rules in the amount of UAH 8.9 billion] (Ofitsiina storinka Derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy. Facebook) <https://facebook.com/UkraineCustoms>(in Ukrainian).
29. Derzhbiudzhet-2021: Za sichen-hruden 2021 roku do zahalnoho fondu nadiishlo 1,084 trln hrn [State Budget-2021: For January-December 2021, the general fund received 1.084 trillion UAH] (Uriadovyi kurier/ Ofitsiinyi sait Ministerstva finansiv Ukrainy) 5 sichnia 2022 < https://salo.li/Fb7d1ca> (in Ukrainian).
30. Derzhbiudzhet-2022: do zahalnoho fondu nadiishlo 1,491 tryliona hryven [State Budget 2022: 1.491 trillion hryvnias have been transferred to the general fund] (Uriadovyi kurier. Kyiv, 7 sichnia 2023) <https://salo.li/3E213c4> (in Ukrainian).
31. Porivnialna tablytsia do proektu Zakonu Ukrainy pro vnesennia zmin do pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy shchodo kryminalizatsii kontrabandy tovariv ta pidaktsyznykh tovariv, a takozh nedostovirnoho deklaruvannia tovariv [Comparative table to the draft Law of Ukraine on amendments to the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the criminalization of smuggling of goods and excise goods, as well as false declaration of goods] (Ofitsiinyi veb-portal parlamentu Ukrainy. Zakonoproekty) <https://salo.li/3b71dBB >(in Ukrainian).
32. Proekt Zakonu Ukrainy pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy (shchodo humanizatsii vidpovidalnosti za pravoporushennia u sferi hospodarskoi diialnosti): poiasniuvalna zapyska [Draft Law of Ukraine on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine (Regarding Humanization of Liability for Offenses in the Field of Economic Activities): Explanatory Note] (Ofitsiinyi veb-portal Verkhovnoi Rady Ukrainy) <https://salo.li/7Bd438d>(in Ukrainian).
33. Stan protydii porushennia mytnykh pravyl. Zvit pro rezultaty roboty Derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy za 2022 rik [The state of combating the violation of customs rules. Report on the results of the work of the State Customs Service of Ukraine for 2022] (Ofitsiinyi sait Derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy) <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti>(in Ukrainian).
34. U 2023 rotsi do zahalnoho fondu derzhbiudzhetu nadiishlo 1,66 trln hrn [In 2023, the general fund of the state budget received 1.66 trillion UAH] (Uriadovyi portal) <https://salo.li/9b4B759>(in Ukrainian).

Ніколаєнко Т. Б.
Криміналізація контрабанди товарів: сучасні виклики

У статті розглядаються питання криміналізації контрабанди товарів, які отримали унормування Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо криміна-

лізації контрабанди» від 9 грудня 2023 р. № 3516-IX. Проаналізовано позитивні здобутки та виокремлено дискусійні моменти щодо розуміння сучасного поняття контрабанди, її видів, предметів та особливостей об'єктивних ознак. Закцентовано увагу на актуальності проведених змін, доцільності розширенні кола предметів контрабанди та систематизації її видів.

Установлено, що поняття контрабанди потребує уніфікації та єдиного розуміння/тлумачення способів вчинення контрабанди, таких як: переміщення поза митним контролем або переміщення з приховуванням від митного контролю, де з урахуванням законів логіки, лаконічності та правил законодавчої техніки вони мають бути розглянутими в межах положень Митного кодексу України. Аргументовано доводиться, що предмети контрабанди, які визначені в статтях 201–201[4] Кримінального кодексу України, слід розглядати в межах однієї статті КК із диференціацією її предметів у самостійних нормах.

Установлено, що на фоні криміналізації контрабанди залишаються поза увагою питання криміналізації контрабанди бурштину. Крізь призму компаративістського підходу проведено аналіз унормування кримінальної відповідальності за контрабанду за законодавством окремих держав світу, де з окресленням їх специфіки встановлено диференційований підхід до унормування контрабанди.

З урахуванням положень чинного законодавства, позицій вчених, практиків, а також закордонного досвіду доведена необхідність системного підходу до встановлення кримінальної відповідальності за різні види контрабанди як кримінально караного діяння та запропоновано зміни.

Ключові слова: *криміналізація, контрабанда, предмет контрабанди, товар, переміщення товарів, бурштин, уніфікація контрабанди.*

Nikolaienko T. B.

Criminalisation of goods smuggling: current challenges

The article deals with the issues of goods smuggling criminalization which were regulated by the Law of Ukraine «On Amendments to the Criminal Code and the Code of Criminal Procedure of Ukraine regarding the Criminalization of Smuggling» of 09.12.2023 No. 3516-IX. The author analyses the positive achievements and highlights the controversial issues regarding the understanding of the modern concept of smuggling, its types, subjects and peculiarities of objective features. Attention is focused on the relevance of the changes made, the expediency of expanding the range of smuggling items and systematizing of its types.

The author defines that the concept of smuggling requires unification; a common understanding/interpretation of the smuggling methods, such as movement beyond customs control or movement concealed from customs control, which, taking into account the laws of logic, conciseness and rules of legislative technique, should be considered within the provisions of the Customs Code of Ukraine. The author substantiates that the objects of smuggling defined in Article 201–2014 of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter – CC) should be considered within the framework of one article of the CC with differentiation of its objects in independent regulations.

It has been grounded that against the background of criminalization of smuggling, the issue of criminalization of amber smuggling is neglected. Through the prism of the comparative approach, an analysis of the normalization of criminal responsibility for smuggling under the legislation of individual countries of the world was carried out, where a differentiated approach to the normalization of smuggling was established with an outline of their specifics.

Taking into account the regulations of the current legislation, the positions of scientists, practitioners, as well as foreign experience, the need for a systematic approach to establishing criminal responsibility for various types of smuggling as a criminal offense has been proven, and changes have been proposed.

Key words: *criminalization, smuggling, subject of smuggling, goods, movement of goods, amber, unification of contraband.*

Стаття надійшла до редакції:15.03.2024 р.
Прийнята до друку: 20.04.2024 р.